

Sylwia Rapacka-Wojtala

Uniwersytet Łódzki

KSZTAŁCENIE KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ NA LEKCJI JĘZYKA OBCEGO W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH KONTAKTÓW JĘZYKOWYCH

Największym problemem w komunikacji
jest iluzja, że do niej doszło.

George Bernard Shaw

Rola komunikacji w procesie rozwoju jednostki i cywilizacji

Komunikacja międzyludzka, ustna i pisemna, jest nierozzerwalnie złączona z rozwojem cywilizacyjnym, gdyż umożliwia stałą wymianę myśli, poglądów oraz informacji na tematy związane ze zdobyczami kultury i nauki, ale również z życiem codziennym. Stanowi podstawę stosunków międzyludzkich, gdyż za jej pomocą przekazywane są potrzeby, odczucia, wrażenia oraz następuje wymiana doświadczenia i wiedzy. Komunikacja jest zatem zjawiskiem, które leży u podłoża rozwoju jednostki, społeczeństwa i cywilizacji, tzn. wpisuje się w proces kształcenia kolejnych pokoleń.

Można zaryzykować stwierdzenie, że oba procesy, tj. komunikowania się i rozwoju¹, rozumianego (w dużym uproszczeniu, gdyż pojęcie to od stuleci jest przedmiotem zainteresowań m.in. takich nauk, jak: filozofia, biologia, historia, antropologia i psychologia), jako umiejętności nabywania i wykorzystywania wiedzy na skutek oddziaływania na siebie wewnątrzprzedmiotowych i środowiskowych czynników²,

¹ Pojęcie zostało wprowadzone przez Arystotelesa (384-322 p.n.e.) jako pomocne w udzielaniu odpowiedzi na pytanie, jak pojmować istotę tego, co leży u podłoża różnorodnych zmian w zjawiskach.

² Zob. W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004; M.A. Meyer, *Erziehungswissenschaft*, [w:] *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, Hrsg. Von K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm, Tübingen-Basel 1995, s. 45-52; W. Klafki, *Die Bedeutung der klassischen Bildungstheorien für ein zeitgemäßes Konzept allgemeiner Bildung*, „Zeitschrift für Pädagogik” 1986, 32. Jg., nr 4,

których efektem są zmiany zachodzących w człowieku, są ze sobą nierozzerwalnie związane.

Czołowy polski pedagog i dydaktyk – Czesław Kupisiewicz – w swej książce pt. *Szkice z dziejów dydaktyki* twierdzi, że:

człowiek uczył się i nauczał, [czyli komunikował się]³, od zarania dziejów. Można nawet powiedzieć, że dzięki temu udało mu się przetrwać oraz przejść od stanu dzikości – jak to nazywają antropolodzy – do stanu oszałamiającego rozwoju cywilizacji, kultury i życia społecznego⁴.

Procesy komunikowania się i kształcenia towarzyszyły człowiekowi i towarzyszą po dziś dzień, przez większą część jego życia, stąd są przedmiotem badań wielu naukowców.

Pod ogólnymi pojęciami ‘komunikowania się’ i ‘kształcenia’ rozumieć należy umiejętność wymiany myśli oraz wiedzy, które prowadzą do zmiany postaw, zachowań oraz poglądów. Uszczegółowiając definicje, ‘komunikacja’ oznacza „proces nadawania i otrzymywania informacji, których źródłem mogą być zachowania werbalne oraz niewerbalne, w trakcie którego dochodzi do wzajemnego oddziaływania nadawcy i odbiorcy”⁵, rozmowę, [...] wymianę interakcji⁶, „porozumiewanie się, przekazywanie i odbieranie informacji”⁷ oraz „zamierzone działanie nadawcy mające na celu przekazanie odbiorcy określonej informacji”⁸, przy czym niezbędnym warunkiem komunikacji jest opanowanie tego samego kodu – języka.

Wynikiem komunikowania się jest ‘kształcenie’, rozumiane jako system działań zmierzających do tego, aby jednostce umożliwić poznawanie świata, a zarazem uczestniczenie w jego przekształcaniu⁹, jako „osiągnięcie możliwie wszechstronnego rozwoju sprawności fizycznej i umysłowej, zdolności i uzdolnień, zainteresowań i zamiłowań, przekonań i postaw oraz zdobycie pożądaných kwalifikacji”¹⁰ oraz „ukształtowanie indywidualnej osobowości”¹¹. Oba te procesy charakteryzuje zatem ‘intencja przekazania pewnych informacji’ w celu uzyskania określonego efektu – rozwoju jednostki, społeczeństwa lub cywilizacji.

s. 455-476; D. Brenner, *Allgemeine Pädagogik. Eine systematisch-problemgeschichtliche Einführung in die Grundstruktur pädagogischen Denkens und Handelns*, München 1987.

³ Dopowiedzenie autorki artykułu.

⁴ C. Kupisiewicz, *Szkice z dziejów dydaktyki*, Kraków 2010, s. 10.

⁵ J. Siuta, *Słownik psychologii*, Kraków 2009, s. 125-126.

⁶ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 186.

⁷ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 82-83.

⁸ A. Szulc, *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1997, s. 113.

⁹ Zob. W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1981; W. Klafki, *Das pädagogische Problem des Elementaren und die Theorie der kategorialen Bildung*, Weinheim 1959.

¹⁰ W. Okoń, *op. cit.*, s. 146.

¹¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 200.

Kompetencja komunikacyjna jako jeden z głównych celów procesu nauczania i uczenia się języków obcych

Przenosząc wyżej zdefiniowane pojęcia na obszar dydaktyczny, tj. na proces nauczania i uczenia się, można powiedzieć, że oznaczają one umiejętność nawiązania komunikacji z określoną grupą docelową (w przypadku nauczania i uczenia się języków obcych – to również umiejętność przekazywania określonego komunikatu oraz reakcji na niego w postaci: naśladowania, odtwarzania wzorca komunikatu i w końcu samodzielnego jego formułowania) w celu opanowania przez nią jakichś wiadomości, umiejętności lub nawyków, kształtowania przekonań, postaw poglądów i systemu wartości¹². W procesie kształcenia, rozumianego tutaj jako nauczanie, uczenie się i wychowanie¹³ nadawcą informacji – komunikatu jest nauczyciel, zaś jego odbiorcą – uczeń, stąd nauczyciele powinni zatem dołożyć wszelkich starań, aby uczący się zyskał w procesie kształcenia wiedzę, umiejętności i kompetencje potrzebne mu w dalszym życiu. W odniesieniu do nauczycieli języków obcych jest to szczególnie ważne, z uwagi na fakt, że są modelem – wzorem komunikacji. Dlatego istotne jest właściwe przygotowanie ich do wykonywania zawodu, tj. wykształcenie kompetencji: merytorycznych, umiejętności uczenia się, komunikacyjnych kompetencji językowych, kompetencji pedagogicznych, dydaktycznych, metodycznych oraz kompetencji komunikacyjnej, kompetencji, która jest celem procesu nauczania i uczenia się języków obcych.

Pojęcie ‘kompetencji komunikacyjnej’ w szerokim znaczeniu rozumieć należy jako „umiejętność porozumiewania się”¹⁴, w procesie kształcenia i komunikowania się – jako „sprawność językową, zdolność do komunikacji interpersonalnej”¹⁵, „umiejętność rodzimego użytkownika języka dostosowania swych wypowiedzi do aktualnej sytuacji społecznej”¹⁶, „umiejętność komunikowania się lub zdolność do zaistnienia komunikacji”¹⁷ lub zdolność uczestnika komunikacji do produkowania i interpretowania wypowiedzi w odpowiedni sposób, „przy czym jego dyskurs jest dostosowany do określonej sytuacji komunikacyjnej, z uwzględnieniem wszystkich czynników zewnętrznych, które ją warunkują, tj.: ram przestrzenno-czasowych, toż-

¹² W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003, s. 7-32.

¹³ Próby nadania terminowi kształcenia jednoznaczności natrafiają na przeszkody, gdyż ma miejsce zróżnicowane pojmowanie tego procesu. Współczesna teoria kształcenia wiąże przekazywanie i nabywanie wiedzy z rozwojem całej osobowości. Zob. Kerschensteiner, Dobrowolski, Hessen, Muszyński, Sońnicki, Nawroczyński, Klafki, Okoń.

¹⁴ M. Kuziak, *Sztuka mówienia. Poradnik praktyczny*, Bielsko-Biała 2008, s. 10.

¹⁵ W. Okoń, *op. cit.*, s. 185.

¹⁶ A. Szulc, *op. cit.*, s. 111.

¹⁷ Łosiak L., *Bariery w rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej na gruncie polskim*, [w:] *W stronę nowoczesnego nauczania języków obcych*, red. A. Niżegorodcew, Kraków 2008, s. 249.

samości i statusu społecznego rozmówców, ich relacji i znajomości norm społecznych, kanału i kodu komunikacji, intencji komunikacyjnej¹⁸.

W kontekście nauczania i uczenia się języków obcych termin ten pojawił się w latach 70. XX wieku, wprowadzony został przez Della Hathaway Hymes, który zdefiniował go jako „wiedzę użytkownika języka o regułach posługiwania się nim zależnie od sytuacji i od słuchacza”¹⁹. Pojęcie kompetencji komunikacyjnej w nauczaniu i uczeniu się języków obcych jest często wymiennie używane z pojęciami, takimi jak: ‘kompetencja językowa’, ‘kompetencja socjolingwistyczna’ czy ‘kompetencja komunikatywna’, choć nie są one pojęciami synonimicznymi. Pojęcie kompetencji komunikacyjnej, *linguistic competence*, czyli ‘kompetencja językowa’, rozumiane jest jako „zdolność wyboru środków językowych stosownie do sytuacji mówienia”²⁰. Takie pojmowanie kompetencji komunikacyjnej zostało wprowadzone i opisane w gramatyce generatywnej przez Noama Chomsky’ego w 1965 roku, który rozumiał je jako „arefleksyjną (inherentną) zdolność rodzimego użytkownika języka do posługiwania się danym systemem językowym”²¹. Kompetencję językową rozumieć można również jako „wewnętrzną gramatykę danego języka, czyli zinternalizowany zbiór reguł leżących u podstaw działania językowego”²², „zdolność dorosłego człowieka do produkowania i rozumienia wypowiedzi w danym języku”²³, posiadanie przez jednostkę wiedzy językowej w postaci reguł języka „rozumianego jako społeczny, a zarazem naturalny system znaków dźwiękowych [...] oraz reguł łączenia tych znaków, wyznaczających sposób posługiwania się nim”²⁴ lub „umiejętność tworzenia i rozumienia dowolnych, poprawnie skonstruowanych wypowiedzeń”²⁵. Biorąc pod uwagę, że użycie języka nie zachodzi nigdy poza sytuację społeczną, „czysta kompetencja w zakresie tworzenia zdań i wypowiedzi bez wiedzy o społecznych regułach obowiązujących w interakcji komunikacyjnej, nie jest możliwa”²⁶.

Kompetencję komunikacyjną można zatem również definiować jako ‘kompetencję socjolingwistyczną’, powstałą w wyniku procesu socjalizacji, zróżnicowaną na ze względu na narodowość, przynależność do grupy zawodowej, kulturowej religijnej i innej, czyli jako:

¹⁸ E. Jastrzębska, *Strategie psychodydaktyki twórczości w kształceniu językowym (na przykładzie języka francuskiego)*, Kraków 2011, s. 51.

¹⁹ J. Siuta, *op. cit.*, s. 124.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge. Mass 1965: MIT Press (N. Chomsky, *Zagadnienia teorii składni*, tłum. I. Jakubczak, Wrocław 1982, s. 15, 36, 44).

²² F. Grucza, *Zagadnienia metalingwistyki*, Warszawa 1983, s. 207.

²³ I. Kurcz, *Pamięć, uczenie się, język*, Warszawa 1992, s. 15.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ A. Szulc, *op. cit.*, s. 110.

²⁶ A. Jelonek., K. Wyzyga, *Komunikowanie się jako spotkanie osób*, [w:] *Człowiek, kultura edukacja*, t. 2, red. M. Reut, Wrocław 1995, s. 128.

wiedzę i umiejętności, które pozwalają zachować społeczny wymiar komunikacji językowej tj.: wyznaczniki relacji społecznych, konwencji grzecznościowych, nośników mądrości ludowej, zróżnicowania rejestrów, dialektów i odmian regionalnych²⁷.

Ten społeczny aspekt komunikacji podkreślany był zwłaszcza przez socjologów języka oraz socjokonstruktywistów, którzy zwracali uwagę „na rolę interakcji społecznej i języka w rozwoju społecznym i poznawczym”²⁸. Reprezentanci socjolingwistyki zarzucali Chomsky’emu ograniczenie się do lingwistyki zdania i pomijania roli dyskursu, Hymes krytykował go za to, że „kompetencja językowa nie szła w parze z komunikacyjną”²⁹, John R. Searle za to zaś, że nie uwzględniał wagi aktu mowy, który poza sądem przekazuje intencje mówiącego. Zdaniem Searle’a:

umiejętność komunikowania się polega na zdolności do przekazywania intencji własnych i rozumienia intencji innych. Efektywność komunikacji wymaga od partnerów interakcji komunikacyjnej przestrzegania zasady rzeczywistości i kooperacji, która dotyczy sposobu, w jaki wyraża się treści³⁰.

Ciągła krytyka zmusiła w końcu Chomsky’ego do ewaluacji własnej teorii i w 1980 roku wprowadził pojęcie kompetencji pragmatycznej w odniesieniu do ustnej zdolności posługiwania się językiem, ale nie podpisał się pod rodzącą się koncepcją kompetencji komunikacyjnej.

Termin ‘kompetencji komunikacyjnej’ jest pojęciem bardzo złożonym i w sposobach definiowania łączy wiele obszarów wiedzy. Dzisiaj kompetencja komunikacyjna najczęściej definiowana jest jako umiejętność porozumiewania się.

To zdolność rodzimego użytkownika języka dostosowania swych wypowiedzi do aktualnej sytuacji społecznej, przyjmując jednocześnie, że osoba ta nie tylko umie mówić, ale wie również, kiedy, z kim, gdzie i w jaki sposób można się porozumiewać³¹.

Tak rozumiana kompetencja komunikacyjna powinna być również celem nauczania i uczenia się języków obcych, aby uczący się potrafił odnaleźć się w konkretnej sytuacji komunikacyjnej z użytkownikiem danego języka docelowego.

Konkludując powyższe rozważania, można przyjąć, że umiejętność komunikowania się, niezależnie od tego czy jest podejmowana w języku ojczystym, czy języku obcym, w formie ustnej czy pisemnej, niezależnie od sytuacji społecznej, jest umiejętnością niezbędną w życiu codziennym, gdyż umożliwia odbieranie, interpretowanie

²⁷ D. Coste, B. North, J. Sheils, J. Trim, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003, s. 106.

²⁸ E. Jastrzębska, *op. cit.*, s. 41.

²⁹ D. H. Hymes, *Vers la compétence de communication*, Paris 1991, s. 139.

³⁰ J. Siuta, *op. cit.*, s. 124.

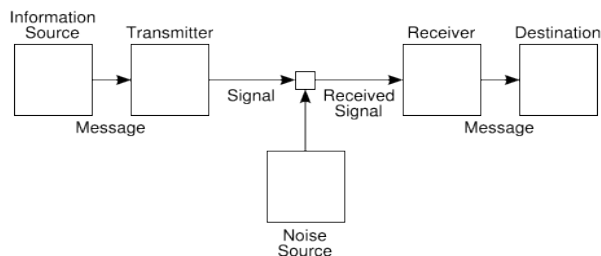
³¹ J.-P. Cuq, *Dictionnaire de didactique du français*, Paris 2003, s. 48.

oraz reagowanie na usłyszane lub przeczytane informacje, dzięki czemu umożliwia aktywne uczestniczenie w otaczającej rzeczywistości.

Rozwijanie komunikacji interpersonalnej w procesie dydaktycznym

Kompetencja komunikacyjna w obszarze nauk pedagogicznych oznacza zarówno sprawność językową jak również zdolność do tak zwanej komunikacji interpersonalnej, czyli umiejętność formułowania ‘wypowiedzi’, będącą podstawową jednostką komunikacji oraz uczestniczenia w wymianie informacji, to jest nadawaniu i odbieraniu komunikatu – skończonego zbioru znaków werbalnych i niewerbalnych będących porcją informacji, pomiędzy nadawcą a odbiorcą, przy czym przekaz treści następuje za pośrednictwem jakiegoś kanału, na przykład języka³².

Komunikacja interpersonalna, choć dzisiaj powszechnie kojarzona z procesem komunikowania się pomiędzy ludźmi, ma swoje historyczne korzenie w latach 40. XX wieku, w pracach matematyka, Claude Shannona, oraz inżyniera – cybernetyka, Warrena Weavera, którzy zaprezentowali w nich model transmisji sygnałów w układach telekomunikacyjnych pomiędzy nadajnikiem a odbiornikiem.

Ryc. 1. Model transmisji sygnałów

Źródło: opracowano na podstawie *The Mathematical Theory of Communication, 1949 by the Board of Trustees of the University of Illinois*, <http://www.mast.queensu.ca/~math474/shannon1948.pdf> [dostęp: 3.09.2015].

Opracowany przez nich model przekazu informacji oraz definicja komunikacji, według której jest ona oddziaływaniem jednego umysłu na drugi³³, zostały szybko

³² Zob. W. Okoń, *op. cit.*, s. 186.

³³ Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1996. Potwierdzenie poprawności tego ujęcia komunikacji znajdujemy u C.E. Shannon i W. Weaver (*The Mathematical Theory of Communication*, Urbana and Chicago 1964), według których komunikacja to oddziaływanie jednego umysłu na inny „all the procedures by which one mind may affect another. This involves not only written and oral

zaadaptowane do opisu komunikacji międzyludzkiej, przy czym użyto w niej terminów „nadawca” i „odbiorca” zamiast „nadajnika” i „odbiornika”. W literaturze naukowej do dzisiaj funkcjonują definicje komunikacji interpersonalnej oparte na modelu Shannona i Weavera, na przykład: *Słownik języka polskiego* definiuje ‘kompetencję interpersonalną’ jako „podejmowanie w określonym kontekście wymiany werbalnych i pozawerbalnych sygnałów w celu osiągnięcia lepszego poziomu współdziałania lub pogłębiania więzi międzyludzkich”³⁴, w *Słowniku psychologii* pod pojęciem ‘kompetencji interpersonalnej’ znajdziemy: „proces nadawania i otrzymywania informacji”³⁵, zaś *Słownik pedagogiczny* określa kompetencję interpersonalną jako: „wymianę informacji pomiędzy nadawcą i odbiorcą, przy czym przekaz treści następuje za pośrednictwem jakiegoś kanału”³⁶. Pojęcie komunikacji interpersonalnej jest jednym z podstawowych pojęć psychologicznych, gdzie rozumiane jest jako proces, dzięki któremu jednostka przekazuje i otrzymuje za pomocą mowy, mimiki, pantomimiki i intonacji głosu określone informacje podczas kontaktów z innymi³⁷, pedagogicznych, gdzie dodaje się do wymiany informacji jej celowość – „zakłada się, że przekazana informacja (komunikat) ma wpłynąć na zmianę zachowania odbiorcy”³⁸ oraz językoznawczych, gdyż umiejętność przekazywania i odbierania informacji, tj. komunikowania się, jest celem nauki języka, również języka obcego³⁹. Komunikacja interpersonalna jest, podobnie jak kompetencja komunikacyjna, bardzo szerokim pojęciem i jako takie może przyjmować różne formy, m.in.: werbalną/nieverbalną, pośrednią/bezpośrednią, formalną/niefORMALną, ustną/pisemną, jednokierunkową/dwukierunkową, symetryczną/niesymetryczną.

Pierwsza para z wymienionych powyżej form komunikacji interpersonalnej odnosi się do wykorzystania określonego kodu, np. języka obcego, przy czym komunikacja werbalna zakłada użycie języka naturalnego, czyli mowy jako środka komunikacji, gdzie dużą rolę odgrywają akcent, modulowanie wypowiedzianych kwestii, stopień płynności oraz zawartość wypowiedzi, komunikacja niejęzykowa lub niewerbalna polega na porozumiewaniu się poprzez sygnały akustyczne lub wizualne o znaczeniu umownym, tj. mowa ciała, mimika twarzy, kinezjetyka, proksemika czy parajęzyk, które informują o emocjach, intencjach, oczekiwaniach wobec rozmówcy, pozycji

speech, but also music, the pictorial arts, the theatre, the ballet, and in fact all human behaviour” (C.E. Shannon i W. Weaver, *op. cit.*, s. 7).

³⁴ W Internecie: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/komunikacja-interpersonalna;3924681.html> [dostęp: 3.09.2015].

³⁵ J. Siuta, *op. cit.*, s. 125.

³⁶ W. Okoń, *op. cit.*, s. 186.

³⁷ Zob. A. Augustynek, *Psychologia. Jak ślimak piął się pod górę*, Warszawa 2008.

³⁸ W. Okoń, *op. cit.*, s. 186.

³⁹ A. Szulc, *op. cit.*, s. 111.

społecznej, pochodzeniu, wykształceniu, samoocenie czy cechach temperamentu rozmówców.

Kolejna para form komunikacji interpersonalnej odnosi się do interakcji pomiędzy uczestnikami tego procesu. Komunikacja bezpośrednia oznacza nawiązanie pomiędzy uczestnikami komunikacji rozmowy, dyskusji, dialogu⁴⁰. Komunikacja pośrednia, tj. komunikowanie się za pomocą medium lub wybranych środków przekazu komunikacyjnego, oznacza przekazywanie i odbieranie informacji za pomocą naturalnych środków, np. dźwięku, głosu, poprzez media techniczne lub elektroniczne, tj. radio, TV, komputer, Internet, telefon, płyta, taśma, prezentacyjne, np.: prezentacja lub pokaz albo reprezentacyjne – obrazy, książki, architektura, dzieła sztuki.

Stopień sformalizowania komunikacji określa kolejną parę form komunikacji interpersonalnej. Komunikacja formalna wykorzystywana jest w oficjalnych sytuacjach życia codziennego, np. załatwianiu spraw urzędowych. Komunikacja ta charakteryzuje się „bardzo dużym stopniem precyzyjności, jest sztywna i obstawiona normami”⁴¹. Przeciwnością komunikacji formalnej jest komunikacja nieformalna – spontaniczna, bliska, nieposiadająca ścisłych reguł, wyrażana często za pomocą żargonu lub skrótów, symboli znanych tylko nadawcy i odbiorcy.

Trzy kolejne pary form komunikacji interpersonalnej znajdują bezpośrednie zastosowanie w komunikacji zachodzącej w procesie kształcenia. Pierwsza z nich warunkuje symetryczności relacji uczestników komunikacji. Komunikacja symetryczna zachodzi pomiędzy rozmówcami z takim samym lub podobnym statusem społecznym oraz zawodowym. Komunikacja niesymetryczna ma miejsce pomiędzy rozmówcami reprezentującymi zróżnicowany status. Komunikacja staje się wówczas sformalizowana i często oparta na lęku przed autorytetem. Kolejna para określa wzajemną zależność pomiędzy rozmówcami. Komunikacja pionowa – formalna, zachodzi pomiędzy zależnymi od siebie osobami, np. pracodawca/pracownik, nauczyciel/uczeń. Dotyczy zwykle przekazania ważnej informacji, polecenia lub sygnalizuje sprawę wymagającą szczególnej uwagi lub natychmiastowego rozwiązania – mówimy wtedy o ‘komunikacji skierowanej ku dołowi’. W przypadku informowania o osiągnięciach, stopniu wykonania zadania, występujących w pracy problemach, mówimy o ‘komunikacji skierowanej ku górze’. Obok komunikacji pionowej, rozróżnia się komunikację poziomą, zachodzącą pomiędzy członkami tej samej grupy lub osobami pełniącymi podobną funkcję lub znajdującymi się na tym samym poziomie. Ta komunikacja może mieć charakter zarówno formalny, jak i nieformalny, w zależności od relacji pomiędzy członkami grupy⁴². Ostatnia para form komunikacji interpersonalnej związana

⁴⁰ Zob. M. Kuziak, *Sztuka mówienia. Poradnik praktyczny*, Warszawa-Bielsko-Biała 2008, s. 191.

⁴¹ M. Kuziak, *op. cit.*, s. 68.

⁴² A. Oleksiuk, *Problemy organizacji. Materiały do studiowania*, Warszawa 2007, s. 83-91.

jest najbardziej z kształceniem językowym, gdyż dotyczy sposobów komunikowania się. Mowa tu o komunikacji ustnej i pisemnej, której kształcenie jest głównym celem nauczania i uczenia się języków obcych.

Rozwijanie kompetencji komunikacyjnej w procesie nauczania i uczenia się języków obcych

Komunikacja interpersonalna określana w procesie nauczania i uczenia się języków obcych jako 'kompetencja komunikacyjna', rozumiana jest w praktyce dydaktycznej jako rozwijanie umiejętności komunikowania się w formie ustnej i pisemnej⁴³ z rozmówcą posługującym się tym samym kodem – językiem obcym. Obie formy komunikowania się opierają się na umiejętności rozumienia i produkowania dowolnych poprawnie skonstruowanych wypowiedzi lub tekstów⁴⁴ tzn. na poziomie opanowania sprawności receptywnych, tj. rozumienia tekstu słuchanego i rozumienia tekstu czytanego oraz produktywnych, tzn. budowy wypowiedzi ustnej i pisemnej, a także działań interakcyjnych i mediacyjnych⁴⁵.

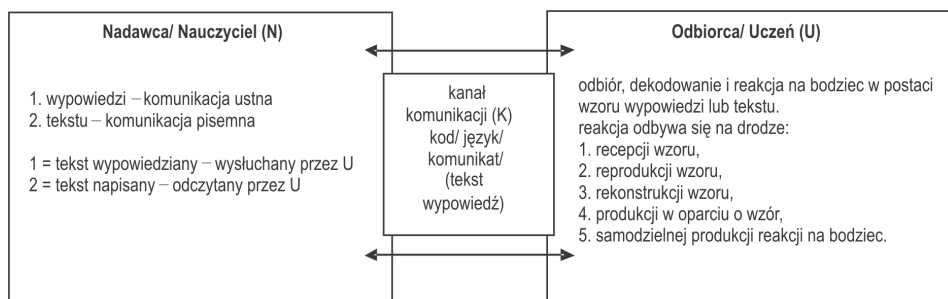
Aby wykształcić umiejętności recepcji i produkcji językowej, powinny pojawiać się w trakcie procesu dydaktycznego zadania kształcące wszystkie sprawności językowe składające się na komunikację ustną i pisemną. Procesy komunikacji i dydaktyczny powinny wzajemnie się uzupełniać, a istniejące pomiędzy nimi zależności ukazuje przygotowany przez autorkę artykułu model kształcenia kompetencji komunikacyjnych w języku obcym podczas działań dydaktycznych nauczyciela⁴⁶ (model procesu komunikacji odbywający się w trakcie procesu dydaktycznego), łączący procesy opisywane przez pedagogów, m.in. Wincentego Okonia, językoznawców i glotto-dydaktyków: Władysława Woźniewicza, Franciszka Gruczę, Waldemara Pfeiffera, językoznawcę i psychologa – Karla Bühlera, matematyka – Claude Shannona, inżyniera – Warrena Weavera oraz językoznawcę i teoretyka – literatury Romana Osipowicza Jakobsona.

⁴³ Rozwijanie kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego w określonej formie i z określonym nastawieniem zależy od celu, jaki zostanie sformułowany dla procesu dydaktycznego. Zob. W. Okoń, *op. cit.*, s. 65-86; W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 147-155; P. Doyé, *Lehr- und Lernziele*, [in:] *Handbuch. Fremdsprachenunterricht*. Hrsg. Von K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm, Tübingen-Basel 1995, s. 161-166; H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2003, s. 15-17.

⁴⁴ Zob. A. Szulc, *op. cit.*, s. 110; A. Piotrowski, *O pojęciu kompetencji komunikatywnej*, [w:] *Zagadnienia socjo- i psycholingwistyki*, red. A. Schaffa, Wrocław 1980, s. 91-109.

⁴⁵ E. Jastrzębska, *op. cit.*, s. 53.

⁴⁶ S. Rapacka-Wojtala, *Przygotowanie nauczycieli do pracy z tekstem/ na tekście jako podstawa rozwoju kompetencji komunikacyjnych*, [w:] *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot, Lublin 2015, s. 181-201.

Ryc. 2. Model komunikacji w procesie dydaktycznym

Źródło: opracowanie własne.

W zaprezentowanym modelu rozwijania kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego (N) oznacza nauczyciela wysyłającego bodziec do ucznia (U), tj. komunikat – informację w znanym sobie i odbiorcy kodzie, tj. w docelowym języku obcym, w postaci wypowiedzi lub tekstu. Bodziec ten jest odbierany, dekodowany i analizowany przez ucznia (U), jako wypowiedź albo ‘tekst’ słuchany lub czytany, w toku procesu ogólnej, selektywnej i detalicznej recepcji. Następnie uruchamia się u odbiorcy (U) proces reakcji na bodziec, tj. próba budowy wypowiedzi ustnej lub pisemnej. Ma ona miejsce w wyniku następujących po sobie prób odtwarzania wzorca na podstawie wiedzy wcześniej nabytej lub jej syntezy z właśnie poznaną. Oznacza to, że w nauczaniu języków obcych zachodzi bezpośrednia zależność pomiędzy podanym wzorem wypowiedzi a jego produkcją, poprzez recepcję wzorca i na jego podstawie reprodukcję, rekonstrukcję, aż do prób samodzielnej tworzenia wypowiedzi w oparciu o wzór i na koniec samodzielnej produkcji wypowiedzi lub tekstu. Ten schemat ma bezpośrednie odzwierciedlenie w organizacji procesu dydaktycznego, w poszczególnych działaniach dydaktycznych nauczyciela, zadaniach postawionych uczniowi oraz w budowie lekcji⁴⁷. W praktyce dydaktycznej oznacza to, że nauczyciel musi właściwie przygotować nie tylko cały proces dydaktyczny, ale poszczególne fazy lekcji oraz poszczególne zadania i ćwiczenia przewidziane dla ucznia w trakcie ich realizacji.

⁴⁷ P. Bimmel, B. Kast, G. Neuner, *Arbeit mit Lehrwerklektionen*, München 1993, s. 89.

Rodzaje komunikatów kształconych na lekcji języka obcego

Opisany powyżej model rozwijania kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego wskazuje istotę komunikacji – umiejętność wysyłania, odbierania i reagowania na komunikat, tj. na informację przekazywaną w języku obcym. Z tego też powodu komunikat, czyli ‘wypowiedź’ lub ‘tekst’ wykorzystywany w procesie dydaktycznym, musi być odpowiednio dobrany, a przy jego doborze należy kierować się określonymi kryteriami, takimi jak: temat tekstu, jego treść, język, struktura, zakres i długość. Najmniejszą trudność stanowić będzie z pewnością dobór tematu komunikatu, gdyż tematy, które powinny pojawić się na poszczególnych etapach edukacyjnych reguluje podstawa programowa⁴⁸ oraz programy nauczania dla danego etapu edukacyjnego⁴⁹.

Niezmiernie ważna jest treść wybranego materiału tekstowego, tj. nośność informacyjna, jej klarowność i/ lub specyficzność, a także jasność wypowiedzi, która może wpływać na zainteresowanie się tekstem lub jego odrzucenie przez odbiorcę. Aby to nie nastąpiło, tekst powinien być również dobrany do uczniów pod względem językowym, co oznacza, że stopień trudności leksykalno-gramatycznej tekstu powinien uwzględniać potrzeby i możliwości uczących się. Aby ułatwić odbiór materiału tekstowego należy również zwrócić uwagę na strukturę tekstu – na jego budowę, podział treści na akapity lub kolumny, wyszczególnienia, zaznaczenia, wytłuszczenia oraz na towarzyszący tekstowi materiał graficzny w postaci zdjęć, schematów, wykresów lub obrazków. Wszystkie te elementy mogą bowiem znacznie poprawić umiejętność zrozumienia treści tekstu, o ile są dostosowane do poziomu, możliwości i umiejętności językowych odbiorcy. Od nich zależy również wybór tekstu pod względem jego zakresu, specyfiki językowej i długości. Nauczyciel, wybierając tekst jako materiał lekcyjny, musi kierować się możliwościami i umiejętnościami uczniów oraz czasem, który może poświęcić na jego lekturę w czasie 45-minutowej jednostki lekcyjnej⁵⁰.

Wśród wypowiedzi i tekstów, które nauczyciel, według dokumentów i materiałów dydaktycznych regulujących proces kształcenia⁵¹, powinien stosować w procesie nauczania języka obcego, powinny się znaleźć następujące formy wypowiedzi:

⁴⁸ *Nowa Podstawa Programowa z komentarzami – języki obce w szkole*, http://www.pearson.pl/pub/angielski/uploaddocs/podstawa-programowa-z-komentarzami_jezyki-obce.pdf, [dostęp: 3.09.2015].

⁴⁹ S. Rapacka, *Program nauczania*, Warszawa 2008, 2010, 2012.

⁵⁰ D. Strauss, *Didaktik und Methodik Deutsch als Fremdsprache, Eine Einführung*, Berlin und München 1994, s. 65-69.

⁵¹ Mowa tu o podstawie programowej oraz o programach nauczania dla określonego etapu edukacyjnego.

- dla I etapu edukacyjnego proponuje się zastosowanie piosenek, m.in. piosenki rapowej, wierszyków, wylizanek, rymowanek, historyjek w formie komiksów, zagadek logicznych i językowych, dialogów, życzeń (z okazji urodzin lub świąt), opis osoby, krótkich wypowiedzi dzieci na swój temat, gier planszowych, krótkich tekstów informacyjnych, pisemnych instrukcji, planu lekcji, programu telewizyjnego, krótkiego listu tradycyjnego, krótkiego listu w formie maila, scenariuszy przygotowywanych przedstawień⁵² oraz historyjek obrazkowych, komiksów, zgadywanek, krótkich i prostych tekstów użytkowych, krótkich wypowiedzi monologowych, kartek pocztowych oraz tekstów narracyjnych⁵³;
- na II etapie edukacyjnym można znaleźć obok wcześniej wymienionych rodzajów tekstów: programy telewizyjne, kartki, listy, maile, opowiadania, pamiętniki, wywiady⁵⁴, a ponadto reklamy, ogłoszenia, przepisy, jadłospisy, bilety, szyldy, ulotki reklamowe, katalogi, SMS-y, wpis na blogu, czacie i na forum oraz ogłoszenia⁵⁵;
- dla III etapu edukacyjnego, który z IV tworzy programową całość, programy nauczania sugerują zastosowanie na lekcji (języka obcego) następujących typów tekstów: instrukcji, formularzy, rozkładów jazdy, poleceń komputerowych, krótkich tekstów literackich, krótkich tekstów z prasy młodzieżowej, listów nieformalnych i formalnych, notatek i opisów⁵⁶, ale również historyjek obrazkowych, komiksów, tekstów użytkowych, przepisów, krótkich monologów, opisów, życzeń, planów (jazdy, lekcji), programów (telewizyjnych, teatralnych), kartek, e-maili, opowiadań, pamiętników, wywiadów, tekstów narracyjnych⁵⁷, krótkich tekstów literackich, artykułów prasowych, kalendarzy, reklam, ogłoszeń, etykiet, szyldów, napisów informacyjnych i notatek⁵⁸;
- dla IV etapu edukacyjnego sugeruje się dodatkowo zastosowanie audycji radiowych, programów telewizyjnych, artykułów prasowych, recenzji, wywiadów i tekstów literackich⁵⁹, a programy nauczania sugerują dodatkowo teksty użytkowe

⁵² E. Furche, D. Gnyś, *Program nauczania języka niemieckiego dla klas I-III szkoły podstawowej*, Warszawa 2005, s. 17.

⁵³ S. Rapacka, *Program nauczania języka niemieckiego dla klas I-VI szkoły podstawowej*, Warszawa 2008, s. 20-21.

⁵⁴ S. Rapacka, *Program nauczania języka niemieckiego w klasach I-III gimnazjum. Kurs kontynuacyjny, zgodny z NPP*, Warszawa 2010, s. 23.

⁵⁵ M. Ptak, *Program nauczania języka niemieckiego. Kurs sześcioletni kontynuacyjny dla szkoły podstawowej w klasach 4-6 oraz gimnazjum*; zob. w Internecie: http://spbelczna.pl/wp-content/uploads/2015/02/język_niemiecki_kontynuacja.pdf, s. 11 [dostęp: 2.09.2015].

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ S. Rapacka, *Program nauczania języka niemieckiego w klasach I-III gimnazjum. Kurs kontynuacyjny, zgodny z NPP*, Warszawa 2010, s. 32.

⁵⁸ I. Nowicka, *Program nauczania języka niemieckiego w klasach I-III gimnazjum*, Warszawa 2009, s. 22.

⁵⁹ *Nowa Podstawa Programowa z komentarzami – języki obce w szkole*, http://www.pearson.pl/pub/angielski/uploaddocs/podstawa-programowa-z-komentarzami_jezyki-obce.pdf, s. 43-54 [3.09.2015].

typu: e-maile, listy, kartki pocztowe, życzenia, zaproszenia, wiadomości, ogłoszenia, notatki, anonse i ankiety; teksty z sytuacji życia codziennego, np.: żarty i dowcipy, historyjki obrazkowe, ulotki informacyjne, oraz teksty przybliżające gatunki literackie, tj.: komiksy, bajki, wiersze, krótkie teksty narracyjne, opisy, opowiadania, pamiętniki⁶⁰.

Europejski System Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ) proponuje wykorzystywanie w procesie nauczania i uczenia się języka obcego takich wypowiedzi lub tekstów, jak: komunikaty, ogłoszenia, instrukcje, przemówienia, wykłady, prezentacje, kazania, rytuały, teksty rozrywkowe: sztuki/ pokazy/ odczyty/ piosenki, komentarze: sportowe/ kulturalne, wiadomości: radiowe/ telewizyjne, debaty/ dyskusje publiczne, dialogi, rozmowy, rozmowy telefoniczne, rozmowy kwalifikacyjne, zaś wśród tekstów powinny się znaleźć: książki: literatura piękna, literatura faktu, czasopisma literackie, czasopisma, gazety, poradniki, podręczniki, komiksy, broszury, prospekty, ulotki, foldery, materiały reklamowe, oznaczenia, wywieszki, szyldy, napisy, opakowania, etykiety, bilety, formularze i kwestionariusze, słowniki i leksykony, pisma urzędowe, faksy, listy prywatne, rozprawki, ćwiczenia, notatki, opracowania, dokumenty, krótkie wiadomości lub bazy danych⁶¹. Wymienione tu wypowiedzi i teksty powinny stanowić bazę dla rozwijania wszystkich sprawności językowych: rozumienia tekstu słuchanego, budowy wypowiedzi ustnej, rozumienia tekstu czytanego oraz budowy wypowiedzi pisemnej, ale również wzór dla rozwijania sprawności komunikacyjnej, której stopień opanowania sprawdzany jest na egzaminach kończących III i IV etap edukacyjny.

Kontrola osiągnięć kompetencji komunikacyjnej, tj. biegłości tworzenia wypowiedzi i tekstu

Zastosowanie wyżej wymienionych form komunikatów, tj. wypowiedzi i tekstów w procesie dydaktycznym, a także wykorzystanie odpowiednich strategii i technik recepcji materiału oraz strategii i technik pomocnych w kształceniu umiejętności formułowania wypowiedzi ustnej i pisemnej powinny być spójne z wymaganiami egzaminacyjnymi obowiązującymi po kolejnych etapach edukacyjnych, tzn. uczniowie powinni mieć możliwość częstego kontaktu z danym typem komunikatu w procesie dydaktycznym na poziomie recepcji, a następnie możliwość formułowania wypowiedzi lub tekstu poprzez liczne ćwiczenia, o różnym stopniu trudności, przygotowujące do samodzielnej produkcji. Pomimo że w materiałach regulujących proces dydaktyczny

⁶⁰ S. Rapacka, *Program dla szkół ponadgimnazjalnych. Kurs podstawowy i kontynuacyjny na podstawie serii Hier und da, zgodny z NPP*, Warszawa 2012, s. 51-52.

⁶¹ Mowa tu o wypowiedziach i tekstach wymienionych w ESOKJ, Warszawa 2001, s. 89.

nauczyciele mają informacje na ten temat, to w materiałach dydaktycznych do nauki języka obcego egzemplifikacja tych ćwiczeń jest niewystarczająca⁶². Dodatkowo sprawę komplikują wymagania egzaminacyjne, które nie odpowiadają do końca celom procesu nauczania i uczenia się języków obcych, tj. kształcenie kompetencji komunikacyjnej w symulowanych sytuacjach życia codziennego. Należy tu dodatkowo nadmienić, że komunikacją nadrzędną w życiu codziennym jest komunikacja ustna. Tymczasem pierwszy z egzaminów – egzamin gimnazjalny – zakłada sprawdzenie stopnia umiejętności posługiwania się językiem obcym jedynie w formie pisemnej – uczeń musi wykazać się umiejętnością sformułowania krótkiego (50-100 słów) tekstu użytkowego w formie: listu prywatnego, wiadomości, e-maila z elementami opisu, relacjonowania, zaproszenia, wyrażania i uzasadniania opinii i uczuć itp., zgodnie ze szczegółowymi wskazówkami podanymi w poleceniu⁶³. Analizując użycie języka obcego w kontekście współczesnych kontaktów językowych, wypada zadać w tym miejscu pytanie, jak często gimnazjalista pisze w życiu codziennym listy do swoich znajomych.

Drugi egzamin – maturalny – zakłada już sprawdzenie umiejętności komunikowania się w mowie i piśmie. Na poziomie podstawowym jest to umiejętność sformułowania listu, e-maila, wiadomości na blogu, wiadomości na forum internetowym z elementami opisu, relacji, zaproszenia, uzasadnienia opinii (80-130 słów), a na poziomie rozszerzonym – listu formalnego, rozprawki lub artykułu publicystycznego z elementami opisu, relacjonowania, sprawozdania, recenzji, argumentacji (200-250 słów). Ustny egzamin maturalny obejmuje natomiast tzw. nawiązanie rozmowy, czyli rozmowę wstępną z egzaminatorem (odpowiedź na kilka pytań egzaminatora), podtrzymanie rozmowy, czyli rozmowę z odgrywaniem roli (przeprowadzenie rozmowy z uwzględnieniem czterech elementów wskazanych w poleceniu), uwzględniającą opis ilustracji i odpowiedź na trzy pytania (związane z tematyką ilustracji, jedno z nich wymaga relacji) oraz wypowiedź na podstawie materiału stymulującego i odpowiedź na dwa pytania (wyjaśnienie wyboru i jego uzasadnienie, pytania związane z tematyką ilustracji)⁶⁴, oraz umiejętność jej zakończenia. Egzamin spełnia zatem funkcje komunikatywną, ale znów rodzą się pytania – ile razy licealista w życiu codziennym

⁶² Wynika to z zasad procesu uczenia się oraz zapamiętywania, według pierwszych, np. zasady stopniowania trudności, trwałości wiedzy, systematyczności czy kształtowania umiejętności uczenia się (zob. Okoń, Półturzycki, Pfeiffer) nauczyciel powinien zastosować w procesie dydaktycznym określoną liczbę ćwiczeń w odpowiedniej kolejności. Natomiast zasady zapamiętywania regulują liczbę i regularność powtórzeń umożliwiających efektywne zapamiętania nowego materiału (zob. Frick, Mosimann).

⁶³ Informator o egzaminie gimnazjalnym od roku szkolnego 2011/2012, http://www.cke.edu.pl/images/files/Gimnazjum_2011_2012/Informator_G1.pdf, s. 104 [dostęp: 1.09.2015].

⁶⁴ Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2014/2015, <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Jezyk-niemiecki.pdf> [dostęp: 1.09.2015].

napisze artykuł publicystyczny oraz czy proces dydaktyczny jest w stanie przygotować go w pełni do takiej formuły egzaminu.

Porównując proponowane na kolejnych etapach edukacyjnych rodzaje i formy komunikatów, tj. wypowiedzi i tekstów (te powinny stanowić wzór i bazę dla produkcji językowej), oraz analizując strategie i techniki wykorzystywane w materiałach dydaktycznych w celu kształcenia umiejętności formułowania wypowiedzi ustnej i pisemnej, a następnie konfrontując wyniki analizy z wymaganiami egzaminacyjnymi, należy zwrócić uwagę na stosunkowo duży brak kompatybilności wszystkich tych materiałów. W materiałach dydaktycznych jest zbyt mała reprezentacja wzorców wypowiedzi i tekstów sprawdzanych podczas egzaminów, a także ćwiczeń automatyzujących umiejętność formułowania wypowiedzi i tekstów wymaganych podczas egzaminów. Przykładowo, częścią składową podręcznika do nauki języka niemieckiego *Hier und da*, którego współautorką jest autorka niniejszych rozważań, jest dodatkowy (podkreśla się ten fakt) zeszyt maturalny, gdzie uczący się znajdzie liczne zadania i ćwiczenia przygotowujące do zdań egzaminacyjnych na poziomie podstawowym, takich samych i podobnych do tych, które obowiązują obecnie na egzaminie maturalnym⁶⁵. Zbyt mała egzemplifikacja komunikatów wymaganych na egzaminach oraz ćwiczeń przygotowujących uczniów do formułowania wypowiedzi ustnych i pisemnych w procesie dydaktycznym może wpłynąć na zanik motywacji poznawczej u uczących się, pogłębiony dodatkowo nieadekwatnością komunikatów stosowanych w procesie dydaktycznym do tych, jakie wykorzystywane są współcześnie w kontaktach językowych.

Kształcenie kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego w kontekście współcześnie wykorzystywanych komunikatów językowych

Zauważona przez autorkę artykułu luka w organizacji procesu dydaktycznego, którego celem jest kształcenie kompetencji komunikacyjnej, polegająca na zbyt małej korelacji wykorzystywanych w procesie dydaktycznym materiałów – typów wypowiedzi i tekstów z zadaniami kształcącymi produkcję językową, z wymaganiami egzaminacyjnymi oraz praktyką codzienną, tzn. z rodzajami komunikatów stosowanych we współczesnych kontaktach językowych, była motywem zorganizowania badania. Jego celem było uzyskanie opinii uczących się na temat postawionej powyżej tezy.

Przeprowadzone w 2014 roku badanie objęło grupę 80 studentów Uniwersytetu Łódzkiego, w wieku 24-25 lat, uczących się różnych języków obcych, tj. niemieckiego,

⁶⁵ S. Rapacka, M. Lewandowska, J. Nawrotkiewicz, *Zeszyt maturalny. Klasa 1, 2, 3*, Warszawa 2005, 2006, 2007.

angielskiego i francuskiego na poziomie B1/ B2, a jego celem było wskazanie przez uczących się, na podstawie ich doświadczeń, najpopularniejszych form współczesnych kontaktów językowych oraz form kształconych w procesie nauczania i uczenia się języka obcego na zajęciach lekcyjnych lub lektoratowych. Ankietowani mieli wskazać miejsce kontaktów językowych, zaznaczyć, które z podanych form kontaktów językowych ustnych i pisemnych znają, jakie formy kontaktów językowych w języku obcym są ich zdaniem w najczęstszym użyciu oraz które z nich są kształcone na lekcjach języka obcego.

Wyniki badań wykazały, że szkoła, jako instytucja oświatowa, jest u 95% ankietowanych jedynym miejscem kontaktów językowych. Wśród znanych ankietowanym form bezpośrednich ustnych kontaktów dialogowych najczęściej zaznaczaną formą był wywiad/ rozmowa (95% ankietowanych zaznaczyło tę formę kontaktów językowych), zaś monologowych – opowiadanie (100% ankietowanych zaznaczyło tę formę kontaktów). Wśród znanych form kontaktów pośrednich ustnych ankietowani zaznaczali przede wszystkim rozmowę telefoniczną – 100% i rozmowę na Skypie – 70%. W badaniu sprawdzono również znajomość form pisemnych kontaktów językowych: pośrednich, tj. wiadomość na Facebooku – zaznaczyło 99% ankietowanych, mail – 97%, SMS – zaznaczyło 90%, wiadomość na blogu – 40%, list – 30%, wiadomość na forum – 2%, wiadomość na GG – 1%, wiadomość na Twitterze – 0,5%. Wśród pośrednich kontaktów pisemnych ankietowani zaznaczyli przede wszystkim: ćwiczenia i rozprawki – 100% ankietowanych, krótkie wiadomości – 100%, notatki – 99%, artykuły, foldery, reklamy, broszury i ulotki – 80% ankietowanych, komiksy 20%, prospekty i formularze – 50%, pisma urzędowe – 2%, nikt nie zaznaczył faksu. Na pytanie, jakie formy kontaktów językowych w języku obcym są zdaniem ankietowanych obecnie w najczęstszym użyciu, zaznaczone zostały kontakty ustne: rozmowa bezpośrednia – 100%, rozmowa telefoniczna – 80%, na Skypie – 50%, dyskusja – 99% oraz kontakty pisemne: wiadomości: SMS – 100%, krótki mail – 97%, wpis na komunikatorach, typu: Facebook – 88%, GG – lub/ i forum – 56%. Ostatnie pytanie dotyczące procesu dydaktycznego wykazało, że najczęstszą formą ustnych kontaktów językowych kształconą na zajęciach języka obcego są rozmowy, tj. dialogi – zaznaczyło je 100% ankietowanych, opowiadanie – 97%, relacjonowanie – 85% i argumentowanie – 80%, zaś wśród pisemnych form kontaktów językowych najczęściej zaznaczanych znalazły się maile – zaznaczyło je 100% ankietowanych, wiadomości – 99%, zaproszenia – 86%, listy – 85% i SMS – 30%.

Wnioski płynące z powyższych badań wskazują, że proces dydaktyczny oraz system ewaluacji procesu dydaktycznego w postaci egzaminów końcowych oraz możliwość wykorzystania nabytej wiedzy w sytuacjach życia codziennego, tj. z współcześnie wykorzystywanymi formami kontaktów językowych, nie współgrają ze

sobą w zadawalającym stopniu. Podczas gdy materiały dydaktyczne proponowane do organizacji, prowadzenia i ewaluacji procesu dydaktycznego są w miarę spójne, zwłaszcza dzięki nauczycielom, którzy samodzielnie organizują dodatkowe zadania i starają się dostosować materiały dydaktyczne do potrzeb grupy docelowej, to współczesne kontakty językowe odbiegają od form rozwijanych w praktyce dydaktycznej.

Obecnie młodzi ludzie najczęściej komunikują się w formie ustnej w rozmowie bezpośredniej – 100%, rozmowie telefonicznej – 80% lub na Skype – 50%. Kontakty pisemne to przede wszystkim wiadomości SMS – 100%, krótki mail – 97%, wpis na komunikatorach, typu: Facebook – 88% czy forum – 56%. Na zajęciach ćwiczą wprawdzie te formy komunikowania się, czyli np. umiejętność budowania dialogów, ale nie mają możliwości ich weryfikowania w naturalnej sytuacji językowej z rodzimym użytkownikiem języka docelowego, gdyż w 95% jedynym miejscem komunikowania się w języku obcym jest szkoła. Działania dydaktyczne nauczyciela nie obejmują zastosowania nowoczesnych technologii i mediów w pracowni językowej, pomimo iż większość placówek oświatowych oraz uczniów w domu ma dostęp do Internetu. Uczniowie ćwiczą pisanie maili i krótkich wiadomości, ale najczęściej są to jedynie ich krótkie wypowiedzi na temat omawiany na lekcji i w dodatku pisane są w zeszycie. Niewielu nauczycieli zachowuje naturalną formułę komunikacji – pocztę internetową, komunikację SMS-ową, umieszczanie wiadomości na komunikatorach społecznościowych lub organizowanie forum dyskusyjnego.

Kształcenie kompetencji komunikacyjnej to rozwijanie umiejętności wypowiadania się w symulowanych naturalnych sytuacjach życia codziennego, w formie dialogu lub monologu, przy czym w działaniach interakcyjnych, jakimi jest rozmowa, użytkownik języka jest na zmianę rozmówcą i słuchaczem. To również kształcenie umiejętności wypowiadania się przy użyciu języka pisanego, rozwijania kompetencji formułowania wypowiedzi w formie: notatek, prowadzenia korespondencji oraz uczestniczenia w „rozmowach” *online*⁶⁶. Nic tak nie motywuje do nauki jak świadomość, że można wykorzystać nabytą wiedzę w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych. Jeśli uczący nie ma możliwości zastosowania nabytej wiedzy w praktyce, komunikacja staje się iluzją.

Bibliografia

- Augustynek A., *Psychologia. Jak ślimak piął się pod górę*, Warszawa 2008.
Bimmel P., Kast B., Neuner G., *Arbeit mit Lehrwerklektionen*, München 1993.

⁶⁶ D. Coste, B. North, J. Sheils, J. Trim, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003.

- Brenner D., *Allgemeine Pädagogik. Eine systematisch-problemgeschichtliche Einführung in die Grundstruktur pädagogischen Denkens und Handelns*, München 1987.
- Chomsky N., *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass 1965: MIT Press (N. Chomsky, *Zagadnienia teorii składni*, tłum. I. Jakubczak, Wrocław 1982).
- Coste D., North B., Sheils J., Trim J., *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003.
- Cuq J.-P., *Dictionnaire de didactique du français*, Paris 2003.
- Doyé P., *Lehr- und Lernziele*, [w:] *Handbuch. Fremdsprachenunterricht*, Hrsg. K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm, Tübingen-Basel 1995.
- Furche E., Gnyś D., *Program nauczania języka niemieckiego dla klas I-III szkoły podstawowej*, Warszawa 2005.
- Grucza, F., *Zagadnienia metalingwistyki*, Warszawa 1983
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/komunikacja-interpersonalna;3924681.html> [dostęp: 3.09.2015].
- Hymes, D.H., *Vers la compétence de communication*, Paris 1991.
- Informator o egzaminie gimnazjalnym od roku szkolnego 2011/2012*, http://www.cke.edu.pl/images/files/Gimnazjum_2011_2012/Informator_G1.pdf [dostęp: 1.09.2015].
- Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2014/2015*, <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Jezyk-niemiecki.pdf> [dostęp: 1.09.2015].
- Jastrzębska E., *Strategie psychodydaktyki twórczości w kształceniu językowym (na przykładzie języka francuskiego)*, Kraków 2011.
- Jelonek A., Wyzyga K., *Komunikowanie się jako spotkanie osób*, [w:] *Człowiek, kultura edukacja*, t. 2, red. M. Reut, Wrocław 1995.
- Klafki W., *Das pädagogische Problem des Elementaren und die Theorie der kategorialen Bildung*, Weinheim 1959.
- , *Die Bedeutung der klassischen Bildungstheorien für ein zeitgemäßes Konzept allgemeiner Bildung*, „Zeitschrift für Pädagogik” 1986, 32. Jg., nr 4, s. 455-476.
- Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2003.
- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.
- , *Szkice z dziejów dydaktyki*, Kraków 2010.
- Kurcz I., *Pamięć, uczenie się, język*, Warszawa 1992.
- Kuziak M., *Sztuka mówienia. Poradnik praktyczny*, Warszawa-Bielsko-Biała 2008.
- Łosiak L., *Bariery w rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej na gruncie polskim*, [w:] *W stronę nowoczesnego nauczania języków obcych*, red. A. Niżegorodcew, Kraków 2008, s. 263-279.
- Meyer M.A., *Erziehungswissenschaft*, [in:] *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, Hrsg. Von K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm, Tübingen-Basel 1995, s. 45-52.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1996.
- Nowa podstawa programowa z komentarzami – języki obce w szkole*, http://www.pearson.pl/pub/angielski/uploaddocs/podstawa-programowa-z-komentarzami_jezyki-obce.pdf [dostęp: 3.09.2015].
- Nowa podstawa programowa z komentarzami – języki obce w szkole*, http://www.pearson.pl/pub/angielski/uploaddocs/podstawa-programowa-z-komentarzami_jezyki-obce.pdf [dostęp: 3.09.2015].

- Nowicka I., *Program nauczania języka niemieckiego w klasach I-III gimnazjum*, Warszawa 2009.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.
- , *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981.
- , *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003.
- Oleksiuk A., *Problemy organizacji. Materiały do studiowania*, Warszawa 2007.
- Pfeiffer W., *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001.
- Piotrowski A., *O pojęciu kompetencji komunikatywnej*, [w:] *Zagadnienia socjo- i psycholingwistyki*, red. A. Schaff, Wrocław 1980, s. 91-109.
- Ptak M., *Program nauczania języka niemieckiego. Kurs sześcioletni kontynuacyjny dla szkoły podstawowej w klasach 4-6 oraz gimnazjum*, http://spbelczna.pl/wp-content/uploads/2015/02/jezyk_niemiecki_kontynuacja.pdf [dostęp: 2.09.2015].
- Rapacka S., Lewandowska M., Nawrotkiewicz J., *Zeszyt maturalny. Klasa 1, 2, 3*, Warszawa 2005, 2006, 2007.
- , *Program dla szkół ponadgimnazjalnych. Kurs podstawowy i kontynuacyjny na podstawie serii Hier und da, zgodny z NPP*, Warszawa 2012.
- , *Program nauczania języka niemieckiego dla klas I-VI szkoły podstawowej*, Warszawa 2008.
- , *Program nauczania języka niemieckiego w klasach I-III gimnazjum. Kurs kontynuacyjny, zgodny z NPP*, Warszawa 2010.
- Rapacka-Wojtala S., *Przygotowanie nauczycieli do pracy z tekstem/ na tekście jako podstawa rozwoju kompetencji komunikacyjnych*, [w:] *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot, Lublin 2015, s. 181-201.
- Shannon C.E., Weaver W., *The Mathematical Theory of Communication*, Urbana and Chicago 1964.
- Siuta J., *Słownik psychologii*, Kraków 2009.
- Strauss D., *Didaktik und Methodik Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung*, Berlin und München 1994.
- Szulc A., *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1997.

Kształcenie kompetencji komunikacyjnej na lekcji języka obcego w kontekście współczesnych kontaktów językowych

Streszczenie. Proces kształcenia, niezależnie od tego, na jakim etapie i poziomie się odbywa, powinien być dostosowany do współcześnie panujących uwarunkowań komunikacyjnych. Dotyczy to zwłaszcza nauczania i uczenia się języków obcych, których celem jest wykształcenie umiejętności komunikowania się w mowie i piśmie w sytuacjach życia codziennego oraz zawodowego. Programy nauczania oraz środki dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu języków obcych powinny zatem zawierać wzorce współcześnie obowiązujących kontaktów językowych, na których podstawie uczący się będą mogli konstruować własne komunikaty w konkretnych interakcjach społecznych. Celem artykułu jest analiza środków dydaktycznych stosowanych współcześnie pod względem ich przydatności do przygotowania, przeprowadzenia i ewaluacji umiejętności konstruowania komunikatu językowego.

Słowa kluczowe: kompetencja komunikacyjna, tekst, wypowiedź, typy kontaktów językowych

Developing Communicative Competence During Foreign Language Lessons in the Context of Contemporary Language Contacts

Summary. The educational process, regardless of its stage and level, should be adapted to the current communication circumstances. This is especially true about teaching and learning foreign languages, where the aim is to develop written and oral communication skills in everyday-life and professional situations. Educational programs and the didactic means used for teaching foreign languages should therefore include models of contemporary language contacts, basing on which the learners would be able to construct their own messages in particular social interactions. The aim of the lecture is to analyze the currently used didactic resources in terms of their usefulness for preparing, carrying on and evaluating the abilities to construct a language message in a foreign language in oral and written communication.

Key words: communicative competence, texts, utterances, types of language contacts